

УДК 347.91/.95

Наталія Василина,*канд. юрид. наук, доцент, Заслужений юрист України,
доцент кафедри правосуддя юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка***Тетяна Нікітіна,***студентка магістратури кафедри правосуддя
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

СУБ'ЄКТНИЙ СКЛАД УЧАСНИКІВ СУДОВОГО ПРОЦЕСУ ПРО ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ МЕДИЧНИМ ПРАЦІВНИКОМ

Стаття присвячена аналізу законодавчих, наукових та доктринальних підходів до визначення суб'єктного складу правовідносин у справах про відшкодування шкоди у сфері надання медичної допомоги, формулюванню висновків і практичних пропозицій, спрямованих на вдосконалення законодавства у сфері охорони здоров'я.

Ключові слова: медична допомога, судовий захист, медичний працівник, пацієнт, заклад охорони здоров'я, відшкодування шкоди.

Постановка проблеми. Сфера охорони здоров'я є провідною та фундаментальною галуззю діяльності держави, метою якої є організація та забезпечення доступного та якісного медичного обслуговування населення. Сьогодні це питання є особливо актуальним з огляду на впровадження медичної та судової реформ в Україні. Проведення ж подальших трансформацій у бік покращення якості надання медичної допомоги потребує ґрунтовного вдосконалення доктрини та законодавства в тому числі щодо забезпечення якості надання медичних послуг та забезпечення належного рівня відшкодування заподіяної пацієнтові шкоди.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Висвітленню теоретичних питань у сфері цивільних правовідносин присвячені праці І. В. Венедіктової, М. К. Галянтича, А. Б. Гриняка, О. В. Дзери, А. С. Довгерта, І. В. Жилінкової, Ю. О. Заїки, О. С. Іоффе, Т. С. Ківалової, В. М. Коссака, О. О. Кота, О. В. Кохановської, О. О. Красавчікова, Н. С. Кузнецової, П. М. Рабіновича, М. М. Сібільова, М. О. Стефанчука, Н. В. Федорченко, Є. О. Харитоновна, О. І. Харитонової, Я. М. Шевченко, Р. Б. Шишки, О. Р. Шишки, О. С. Яворської та інших. Окремі питання правовідносин у сфері охорони здоров'я, у тому числі надання медичної допомоги, вивчали С. В. Антонов, Н. Б. Болотіна, М. С. Брюховецька, С. Б. Булеца та інші.

Мета статті. Вивчення особливостей цивільного провадження у справах про відшкодування шкоди, завданої медичним працівником, має насамперед прикладний характер і є актуальним як для споживача медичної послуги, так і для особи, що таку послугу надає. Завданням даної статті є дослідження та узагальнення суб'єктного складу учасників процесу по справах про відшкодування шкоди, завданої медичним працівником, у порядку цивільного судочинства.

Виклад основного матеріалу. Право особи звертатися до суду за захистом своїх прав та законних інтересів передбачено Конституцією України [1]. Окрім цього, у статті 16 Цивільного Кодексу України зазначено, що кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу [2]. Стаття 8 ЗУ «Основи законодавства України про охорону здоров'я» встановлює, що держава визнає право кожного громадянина України на охорону здоров'я і забезпечує його захист. Судовий захист права на охорону здоров'я здійснюється у порядку, встановленому законодавством [3].

У теорії права суб'єкти (учасники) правовідносин визначаються як індивідуальні або колективні суб'єкти, які на підставі правових норм використовують свою правосуб'єктність у конкретних правовідносинах, тобто реалізують суб'єктивні права і юридичні обов'язки, повноваження і юридичну відповідальність [4, с. 394]. Як зазначає І.Я. Сенюта, досліджувані право-

відносини є двосторонніми, оскільки завжди є суб'єкт, який звертається за медичною допомогою і, відповідно, її отримує, а також суб'єкт, який цю медичну допомогу надає. Науковцем пропонується таке визначення поняття суб'єктів правовідносин у сфері надання медичної допомоги: суб'єкти правовідносин у сфері надання медичної допомоги – це фізичні та юридичні особи публічного та приватного права, які використовують свою правосуб'єктність у правовідносинах у сфері надання медичної допомоги: здійснюють суб'єктивні юридичні права та обов'язки та несуть юридичну відповідальність у цій сфері. До кола суб'єктів правовідносин у сфері надання медичної допомоги пропонується віднести таких: 1) пацієнт; 2) законний представник пацієнта; 3) член сім'ї пацієнта; 4) медичний працівник; 5) заклад охорони здоров'я; 6) фізична особа – підприємець, яка провадить господарську діяльність із медичної практики [5, с. 131-132].

Таким чином, переходячи до процесуальних аспектів, варто зазначити, що дана категорія справ розглядається за правилами позовного провадження (вид провадження у судовому процесі, у якому розглядається спір двох сторін (позивача та відповідача), з можливою участю третіх осіб, що виникає з цивільних відносин). Це означає, що учасниками справи є сторони і треті особи. Як свідчить аналіз судової практики, найчастіше позивачем у даній категорії справ виступає пацієнт, а відповідачем – заклад охорони здоров'я, оскільки відповідно до ст. 1172 ЦКУ юридична або фізична особа відшкодовує шкоду, завдану їхнім працівником під час виконання ним своїх трудових (службових) обов'язків [2]. Медичний працівник у такому разі виступатиме третьою особою на стороні відповідача як особа, до якої може бути звернута вимога в порядку регресу. Згідно з п. 8 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» № 4 від 31.03.1995 за моральну (немайнову) шкоду, заподіяну працівником під час виконання трудових обов'язків, відповідальність несе організація, з якою цей працівник перебуває у трудових відносинах, а останній відповідає перед нею в порядку регресу, якщо спеціальною нормою закону не встановлено інше [6].

Якщо йдеться про фізичну особу – підприємця, який провадить господарську діяльність із медичної практики, то позов пред'являється безпосередньо до особи, якою, на думку позивача, завдана шкода.

Аналіз судової практики свідчить про те, що трьома основними суб'єктами цивільної справи про відшкодування шкоди, завданої медичним працівником, є пацієнт (який здебільшого виступає позивачем), медичний працівник (тре-

тя особа на стороні відповідача) та заклад охорони здоров'я (відповідач).

Так, відповідно до рішення Мелітопольського міськрайонного суду Запорізької області від 24 січня 2018 року позивач звернувся до суду з позовом до Комунальної установи «Мелітопольська міська лікарня № 2» Мелітопольської міської ради Запорізької області та лікаря, у якому просить стягнути солідарно з відповідачів матеріальну шкоду в розмірі 5000 грн. 00 коп., моральну шкоду в розмірі 20000 грн. 00 коп., завдану неправомірними діями медичних працівників комунальної установи та особисто лікарем під час виконання ним своїх посадових обов'язків. Суд, вислухавши сторони, їхніх представників, допитавши свідка, дослідивши матеріали справи, вирішив, що позов слід задовольнити частково, зокрема стягнути з Комунальної установи «Мелітопольська міська лікарня № 2» Мелітопольської міської ради Запорізької області моральну шкоду у розмірі 3000 грн. В іншій частині позову відмовити [7].

Здебільшого, як свідчить практика, медичний працівник відповідає перед закладом охорони здоров'я в порядку регресу. Так, відповідно до рішення Автозаводського районного суду м. Кременчука від 17 жовтня 2018 року, 26 квітня 2018 року комунальне некомерційне медичне підприємство «Кременчуцька перша міська лікарня ім. О.Т. Богаєвського» звернулося до суду з позовом до медичного працівника про відшкодування шкоди в порядку регресу. Потерпілою особою до Кременчуцької першої міської лікарні ім. О.Т. Богаєвського заявлено цивільний позов про відшкодування моральної шкоди у сумі 300 000 грн. Рішенням Автозаводського районного суду м. Кременчука від 12 грудня 2017 року позов потерпілої до Кременчуцької першої міської лікарні ім. О.Т. Богаєвського про відшкодування моральної шкоди задоволено частково. Комунальне медичне підприємство просить суд стягнути з медичного працівника на його користь, у порядку регресу, кошти, сплачені за рішенням Автозаводського районного суду м. Кременчука, в сумі 100 640 грн. Позов задоволено частково [8].

У Законі України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» надається легальне визначення поняття «пацієнт». Відповідно до ст. 3, пацієнт – фізична особа, яка звернулася за медичною допомогою та/або якій надається така допомога [3]. І.Я. Сенюта зазначає, що пацієнт реалізує своє суб'єктивне право на медичну допомогу і стає ініціатором даних правовідносин [5, с. 132]. Р.О. Стефанчук у своєму монографічному дослідженні терміном «пацієнт» позначає людину, яка звернулася до закладів охорони здоров'я з вимогою про надання їй медичної допомоги, що спрямована на збереження, підтримання, відновлення чи

поліпшення її здоров'я і реалізацію обов'язків держави із захисту її життя та забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя населення [9, с. 508].

Отже, враховуючи викладене, можна дійти висновку про те, що «пацієнт» в аспекті цивільного процесуального права є учасником цивільних процесуальних відносин, який реалізував своє суб'єктивне право на отримання медичної допомоги шляхом звернення до закладу охорони здоров'я.

Іншим ключовим суб'єктом правовідносин у сфері надання медичної допомоги є медичний працівник. Варто зауважити, що сьогодні легального визначення поняття «медичний працівник» немає, що, на наше глибоке переконання, є прогалиною чинного законодавства України. Дане поняття має бути визначено на рівні закону поряд із поняттям «пацієнт».

На думку І.Я. Сенюги, медичним працівником є фізична особа, яка має медичну чи іншу освіту, пройшла подальшу спеціальну підготовку або перепідготовку та відповідає єдиним кваліфікаційним вимогам, що підтверджується відповідними документами (сертифікатом фахівця), виконує свої професійні обов'язки, пов'язані з медичним обслуговуванням, зокрема надання медичної допомоги, та перебуває у трудових відносинах із закладом охорони здоров'я будь-якого виду власності, фізичною особою – підприємцем або займається індивідуальною медичною практикою. Терміносполучення «медичний працівник» емне й охоплює різних суб'єктів: лікарів, молодших спеціалістів з медичною освітою, молодших медичних сестер [5, с. 154].

Наведене визначення, на нашу думку, є досить повним, водночас вважаємо за можливе запропонувати власне визначення терміна «медичний працівник». На нашу думку, медичний працівник – це сертифікований фахівець-професіонал, який на підставі здобутої медичної освіти наділений необхідним обсягом повноважень для здійснення діяльності у сфері охорони здоров'я, зокрема надання медичної допомоги.

Визначення поняття «заклад охорони здоров'я» надано в ст. 3 ЗУ «Основи законодавства України про охорону здоров'я»: заклад охорони здоров'я – юридична особа будь-якої форми власності та організаційно-правової форми або її відокремлений підрозділ, що забезпечує медичне обслуговування населення на основі відповідної ліцензії та професійної діяльності медичних (фармацевтичних) працівників. Крім того, зазначеною нормою встановлено, що медичне обслуговування – діяльність закладів охорони здоров'я та фізичних осіб – підприємців, які зареєстровані та одержали відповідну ліцензію в установленому законом порядку, у сфері охорони здоров'я, що не обов'язково

обмежується медичною допомогою, але безпосередньо пов'язана з її наданням [3]. Таким чином, що стосується закладів охорони здоров'я, то двома основними їх характеристиками є наявність ліцензії та професійної діяльності медичних працівників, що перебувають із таким закладом у трудових відносинах. Окрім цього, заклади охорони здоров'я мають проходити акредитацію. Дане питання регулюється Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку акредитації закладу охорони здоров'я».

Відповідно до Порядку, акредитація закладу охорони здоров'я – це офіційне визнання наявності у закладі охорони здоров'я умов для якісного, своєчасного, певного рівня медичного обслуговування населення, дотримання ним стандартів у сфері охорони здоров'я, відповідності медичних (фармацевтичних) працівників єдиним кваліфікаційним вимогам. Акредитації підлягають всі заклади охорони здоров'я незалежно від форми власності, крім аптечних, акредитація яких може здійснюватися на добровільних засадах [10].

На нашу думку, саме дотримання законності та прозорості процесу проведення акредитації закладу охорони здоров'я є запорукою надання населенню кваліфікованої, якісної та безпечної для життя і здоров'я медичної допомоги.

Також варто зазначити, що 30 вересня 2016 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», яким внесено зміни не лише до судової системи, але й до системи адвокатури. Таким чином, виключно адвокатами здійснюється представництво у судах першої інстанції з 1 січня 2019 року.

Законодавство України у сфері охорони здоров'я стрімко розвивається, але, на жаль, сьогодні воно ще має низку недоліків, прогалин та часто не досить чітко регулює цю сферу правовідносин. Це може спричинити зловживання та порушення прав як пацієнтів, так і медичних працівників і закладів охорони здоров'я. Саме з огляду на дані обставини, участь у процесі професійного адвоката спрямована не лише на захист та відновлення порушених прав та законних інтересів осіб, а й на прискорення судового процесу та запобігання зловживанням процесуальними правами.

Так, відповідно до рішення Первомайського міськрайонного суду Миколаївської області, особа звернулась до суду з позовом, мотивуючи тим, що 31 травня 2012 року звернулася за медичною допомогою до Приватного підприємства «Медичний центр «Агапіт» зі скаргами на біль у правому гомілковостопному суглобі, де її спрямували до лікаря-хірурга, який встановив їй діагноз і призначив лікування. Вважає, що погіршення стану її здоров'я відбулося через

некваліфіковане лікування її лікарем-хірургом ПП «Медичний центр «Агапіт», який не провів і не призначив їй необхідного обстеження, внаслідок чого не встановив правильного діагнозу, а відповідно, і не призначив їй правильного лікування. Оцінивши у сукупності досліджені докази, суд доходить висновку, що позивачем не доведено обставини, на яких ґрунтуються позовні вимоги, а тому у задоволенні позову відмовлено повністю [11].

Висновки

Отже, можна зробити висновок, що трьома основними суб'єктами цивільної справи про відшкодування шкоди, завданої медичним працівником, є пацієнт (який здебільшого виступає позивачем), медичний працівник (третя особа на стороні відповідача) та заклад охорони здоров'я (відповідач). Пацієнт є учасником цивільних процесуальних відносин, який реалізував своє суб'єктивне право на отримання медичної допомоги шляхом звернення до закладу охорони здоров'я. Медичний працівник – це сертифікований фахівець-професіонал, який на підставі здобутої медичної освіти наділений необхідним обсягом повноважень для здійснення діяльності у сфері охорони здоров'я, зокрема надання медичної допомоги. Заклад охорони здоров'я – юридична особа будь-якої форми власності та організаційно-правової форми або її відокремлений підрозділ, що забезпечує медичне обслуговування населення. Якщо говорити про представництво інтересів цих осіб у суді, то з 1 січня 2019 року виключно адвокатами здійснюється представництво у судах першої інстанції.

На даному етапі Україна робить лише перші кроки в напрямі європейської конвергенції у сфері охорони здоров'я. Цей процес є складним та потребує, по-перше, ґрунтовного вдосконалення законодавства у галузі надання медичної допомоги і, по-друге, вивчення судової практики розвинутих європейських країн, практики Європейського Суду з прав людини. Синергія цих двох складників є запорукою наближення до взірців та активного розвитку вітчизняного права.

Стаття посвячена аналізу законодавчих, наукових і доктринальних підходів к определению субъектного состава правоотношения в делах о возмещении ущерба в сфере оказания медицинской помощи, формулировке выводов и практических рекомендаций, направленных на усовершенствование законодательства в сфере здравоохранения.

Ключевые слова: медицинская помощь, судебная защита, медицинский работник, пациент, учреждение здравоохранения, возмещение ущерба.

The article is devoted to the analysis of legislative, scientific and doctrinal approaches to the definition of the parties in civil cases of compensation for damage in the field of provision of medical aid, the formulation of conclusions and practical recommendations aimed at improving legislation in the field of health.

Key words: medical aid, litigation, health worker, patient, health care institution, compensation for damage.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я України: Закон України від 19.11.1992 № 2801-XII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12/ed20181104>
4. Скакун О.Ф. Теорія права і держави : підручник. Київ, 2010.
5. Сеньота І.Я. Цивільно-правове регулювання відносин у сфері надання медичної допомоги: питання теорії і практики : монографія. Львів, 2018.
6. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди : Постанова Пленуму Верховного Суду України № 4 від 31.03.1995. Документ v0004700-95 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95>
7. Рішення Мелітопольського міськрайонного суду Запорізької області від 24.01.2018 (справа № 320/5911/17) / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72055166>
8. Рішення Автозаводського районного суду м. Кременчука від 17.10.2018 (справа № 536/647/18) / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77345800>
9. Стефанчук Р.О. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : монографія / відп. ред. Я.М. Шевченко. Київ, 2007.
10. Про затвердження Порядку акредитації закладу охорони здоров'я : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 липня 1997 р. № 765 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/765-97-%D0%BF>
11. Рішення Первомайського міськрайонного суду Миколаївської області від 29.08.2018 (справа № 484/199/18) / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76280437>